Az EU alternatív útjai a XXI. század világában: új kihívások és lehetőségek

SIMAI MIHÁLY

Az Európai Unió jövőjét formáló tényezők mélyebb elemzése különösen fontos az új tagállamok és a csatlakozás előtt álló országok számára. Az EU ugyanis nem kész építmény, hanem építkezési folyamat. Az építkezés a XXI. század első évtizedében bonyolult körülmények között folytatódik. A globalizálódó világgazdaság, a világ gazdasági térképének átalakulása és új versenytársak megjelenése, a nemzetközi hatalmi viszonyokban történt változások és más globális kihívások nemcsak az EU fejlődésének külső feltételeit módosították, hanem tagállamainak érdekviszonyait is. Előadásomban csak néhányat említek a XXI. század globális kihívásai közül.

Európa és a globális demográfiai kihívás

Az EU jövőjével kapcsolatban különösen gyakran említett tényező a demográfiai kihívás, amelyet sokan a térség népességének „elöregedésére" szűkítenek. A problémák azonban sokkal összetettebbek. A XXI. század ötvenes éveire valószínűleg befejeződik az átmenet egy új demográfiai korszakba, lezárul egy több száz éves ciklus, és kezdetét veszi bolygónkon a népesség stagnálása, sőt csökkenése. Addig azonban további 3 milliárd fővel nő Földünk lakóinak száma. A Föld népessége várható növekedésének 95%-ára az alacsony jövedelmű országokban kerül sor. Ezekben hatalmas tömegű munkaképes lakos keres megélhetési lehetőségeket, miközben pl. Európában csökken a munkaképesek aránya. Európában a munkaképes korúak arányának csökkenését ellensúlyozni igyekvő lépések között jelenleg több alternatíva foglalkoztatja a szakembereket. Az egyik az államok radikális beavatkozása a demográfiai folyamatokba a népszaporulat növelése érdekében, azokban az országokban, ahol a lakosság csökkenése különösen jelentős méreteket ölt. Ez vagy drasztikus beavatkozást követel az egyének és a családok életébe, a jövedelmek elosztásába vagy pedig különleges ösztönzőket. A másik alternatíva az, hogy a technikai fejlődés gyorsításával növeljék a munkaképes korúak termelékenységét és az általuk megtermelt eloszthatő új értékek tömegét, s ily módon nagyobb számú eltartottról tudjanak gondoskodni a dolgozó korosztályok jelentősebb megterhelése nélkül. Lényegében az ún. új középkorúak és a nők munkába állása is az eltartási terhek csökkenését is jelenti. Mindez azonban megköveteli a képzési rendszernek és a társadalmi munka szervezetének átalakítását. A harmadik alternatíva a bevándorlás szabadabbá tétele az érintett országokban. Az új tagok csatlakozása nyomán Európában a migráció, a népesség nemzeti és nemzetközi vándorlásának alakulása önmagában véve is lényegesebb kérdéssé válik.

A társadalmi berendezkedés jövője

A XX. század utolsó szakaszában ismét helyreállt a világkapitalizmus egysége, és a kapitalizmus újra globális rendszerré vált. A XXI. század elejére kialakult globális rendszer azonban számos területen és jelentős mértékben különbözik attól a kapitalizmustól, amelynek egységét először az októberi forradalom törte meg, majd a második világháború után végbement társadalmi és hatalmi változások. A XXI. század globális kapitalizmusa mint rendszer is lényegesen differenciáltabb, mint a múlt század elején volt a XX. században végbement társadalmi és gazdasági változások hatására. A globális rendszerben a versenyképesség szempontjából leghatékonyabbnak az amerikai típusú szabályozott szabad piacgazdaság bizonyult, Nyugat-Európában a mély történelmi hagyományokban gyökerező szociális piacgazdaság vált jellemzővé, Ázsiában a kooperatív-korporatív piacgazdaság lett a jellegzetes rendszer. A fejlődő világban és a volt szocialista országokban különböző hibridek alakultak ki. A kapitalizmus különböző válfajaiban és reinkarnációiban történelmi és társadalmi sajátosságok, fejlettségi szintkülönbségek és más gazdasági adottságok játszottak szerepet. Kérdéses, hogy a rendszerben végbemegy-e valamilyen konvergálódás egy adott típus felé, avagy különböző hibridek teszik majd a globális piacgazdaságot még sokrétűbbé. Az EU jövője szempontjából lényeges kérdés az is, hogy az éles globális versenyben fenntartható alternatíva marad-e a szociális piacgazdaság. Képesek-e arra a térség államai és az EU, hogy vállalják ennek igen jelentős költségeit? A „szociális Európa" koncepció az európai integrációs folyamat szerves részeként vonult be a történelembe. Valószínűleg igen súlyos társadalmi következményekkel járna, ha a térség államait a globális piaci rendszer viszonyai és az éles verseny arra

kényszerítenék, hogy az EU keretében átvegyék pl. az amerikai piaci rendszer szociális modelljét.

Világgazdasági fejlődés – Globalizáció

A jelenleg valószínűsíthető tendenciák alapján prognosztizálható, hogy a világ bruttó terméke a következő 20–25 év alatt megkétszereződhet, egy főre számítva pedig több mint 50%-kal nőhet. A növekedés döntő részére valószínűleg Ázsiában kerül sor, elsősorban Kínában és Indiában. A fejlett országok között a legkedvezőbbnek az USA növekedési kilátásai tűnnek. A globális növekedés jelentősen bővíteni fogja a keresletet a nyersanyagok, különösen az energiahordozók iránt, ami különösen a következő 10–15 évben okozhat zavarokat. Az egyes államok, illetve térségek helyzetének alakulása függ a technikai fejlődés jellegétől és ütemétől, a piac lehetőségeinek kihasználásától, a nemzeti kormányzás minőségétől, a társadalmi konfliktusok kezelésének képességétől. A világgazdaság „nehézsúlyú" versenyzői között különösen lényeges lesz Kína, India és Brazília szerepe. Oroszország is ezek közé léphet. Kína egyébként 2040 körül, India 2050 után érheti el az USA bruttó nemzeti termékét, abban az esetben, ha a magas növekedési ütem fenntarthatónak bizonyul és a kedvező külső fejlődési feltételek fennmaradnak. Egy lakosra számítva 2050 körül Kína az USA szintjének 30–35%-át, India 21–22%-át érheti el. A világgazdaság fejlett térségei közül a legbizonytalanabb Európa gazdasági növekedése. Ez nagymértékben függ attól, hogy versenyképessége miképpen alakul. A fejlődő térségek közül a trópusi Afrika kilátásai a legrosszabbak. A világgazdaság térszerkezetének átalakulása a globalizáció folyamatát is nagymértékben befolyásolja. Az olcsó és egyre magasabb képzettségű kínai, indiai, vietnami munkaerő sokoldalúan hat a gazdasági globalizációra, az együttműködésre éppúgy, mint a versenyre. A nemzetközi társaságok részt kívánnak venni a világgazdaság gyorsan fejlődő ázsiai térségéből realizálható lehetőségekből és haszonból. Az amerikai és európai transznacionális társaságok különösen gyors ütemben növelik ázsiai befektetéseiket. Döntő szerepet játszanak a világgazdaság új térszerkezetének kialakításában, az államok szakosodásában. Egyébként egyre világosabbnak tűnik, hogy a globalizáció a gazdaságban lassulhat, sőt visszafejlődhet: háború, világjárvány, jelentős gazdasági válság, politikai és társadalmi megrázkódtatások hatására.

Átmenet a tudásalapú gazdaságba

Minden társadalom számára komoly kihívás a tudományos és technikai fejlődés. A történelem egyik igen fontos tanulsága az, hogy csak olyan társadalmak bizonyultak hatékonynak, amelyek integrálni, alkalmazni és fejleszteni tudták a technikát. A technikai fejlődés a XXI. században is minőségileg új kérdések egész sorát állítja a társadalmak és a társadalomtudományok elé. Az új technikai korszakot egyesek a tudás társadalmaként vagy tudásalapú társadalomként definiálták. Tulajdonképpen azonban minden gazdasági tevékenység az emberiség eddigi történetében valamilyen tudásra és információra épült. A XXI. század elején e téren is jelentős minőségi és mennyiségi változások figyelhetők meg. Ezek közül különösen a következőkre hívom fel a figyelmet:

Az emberiség eddigi történetében élt és működő tudósok 95%-a ma él és dolgozik. Munkájuk nyomán rendkívül gyorsan bővül az amúgy is hatalmas tömegű ismeret és a társadalmi és gazdasági fejlődés szempontjából hasznos tudás, amelyik eddig felhalmozódott. Az információs forradalom nemcsak lehetővé, hanem gyorsabbá és olcsóbbá is tette az új ismeretek összegyűjtését, tárolását, feldolgozását és terjesztését. Az új hasznos ismeretek növekvő hányada a nagyvállalatok „magántulajdona", s ugyancsak üzleti vállalkozás a modern elektronikus információs hálózatok túlnyomó része is. Az említettek ellenére az a vélemény, hogy a tudás „félretolja" vagy lekörözi a tőkét vagy a munkaerőt a gazdasági folyamatban, illetve hogy azokkal mint önálló tényező szembeállítható, megalapozatlan. A tudást nem lehet alkalmazni a termelésben beruházások, dolgozók és vállalkozók nélkül. A tudásalapú társadalom és gazdaság kibontakozása rendkívül egyenlőtlen. A világ K+F ráfordításainak 96%-a néhány gazdag országból származik. Az OECD keretében a hét vezető országból származik a K+F ráfordítások 85%-a. Lényegében csak 15 fejlődő országban foglalkoznak jelentősebb K+F tevékenységgel. Egyesek gyorsan törnek előre. Kína és India évente 4 millió egyetemet végzettet termel, több, mint az USA és az EU együttvéve. Az Európai Unió a Lisszaboni Stratégia továbbfejlesztése révén igyekszik a versenyképes globális innovációs termelési rendszer kiépítésére, központi fel-

adatnak tekintve a kereskedelmi hasznosítás erősítését. A versenyképes „Európai tudományos térség" kialakítása azonban igen lassan halad, s elmarad a tervezett céloktól.

Jelentős mértékben módosultak az EU fejlődésének feltételei is. A 25 tagú EU már nem azonos azzal, amit az eredeti 6 tagállam vezetői a „teremtésnél" elképzeltek. Az új tagok csatlakozása nyomán az EU etnikai és gazdasági szempontból is tovább diverzifikálódott. Nőtt a térség keretében a szegény körzetek aránya. A gazdasági fejlődés lassulása és a magas munkanélküliség is hozzájárult az állami adóbevételek viszonylagos csökkenéséhez s ezzel egyidejűleg a szociális kiadások növeléséhez. Nőtt az EU keretében a szürke vagy fekete gazdaság aránya. A nagy európai társaságok egyre több gazdasági tevékenységet telepítettek ki a fejlett országokból, s az Európán kívüli piacoktól való függőségük is növekedett. Az integráció eredeti ösztönzőit és ígéreteit új érdekstruktúra váltotta fel, s a döntéshozók új nemzedékét már más meggondolások és érdekek motiválják, amelyek sokkal szerteágazóbbak. Európa XX. századbeli történelmére természetesen ma is emlékeznek és hivatkoznak. Az Európához való tartozás fontosságát kevesen tagadják, az EU sikereit, eredményeit is elismeri az államok és lakóik túlnyomó többsége. A brüsszeli bürokrácia szakértelmét és jelentőségét is kevesen tagadják. Az Európa Ház, ami az összetartozás szimbóluma volt, nem tűnik olyan kényelmesnek és azonos értékűnek. Nincs többé szovjet veszély sem, ami gyakran segített a problémákat áthidaló kompromisszumok kialakításában. Megváltoztak az Egyesült Államok érdekei is az európai integrációval kapcsolatban.

Előadásom célja egyrészt annak rövid felvázolása, hogy a fenti változások nyomán kibontakozott nemzetközi vitákban milyen alternatív elképzelések /szcenáriók/ fogalmazódtak meg az EU jövőjével kapcsolatban, másrészt az, hogy megvilágítsam egy közepesen fejlett gazdaságú ország és társadalom felzárkózásának esélyeit az EU keretei között.

Szcenáriók az EU jövőjéről

A közelmúltban az Egyesült Államok hírszerzésének elemzői a XXI. századdal foglalkozó tanulmányukban lehetségesnek tartották az Európai Unió felbomlását, súlyos társadalmi válság következményeként. Azt sem zárták ki azonban, hogy az európai térség elvileg tovább növelheti jelentőségét és szerepét a XXI. század globális rendszerében. Földrajzi elhelyezkedése, népességének diverzifikáltsága révén sajátos összekötő lehet Afrika, a közel-keleti térség és Ázsia között. Ebben döntő szerepe lehet az Európai Uniónak.

Az átalakuló világ és az EU keretében végbemenő változások teremtette nagyobb bizonytalanság is fontos kérdéssé tették a közös gondolkodást az EU jövőjéről, meglehetősen általános céljainak realitásairól. A 90-es évek óta nő az érdeklődés az alternatív szcenáriók iránt. (A szcenáriók nem prognózisok, inkább logikai játékok, amelyek a politikusok és a kutatók körében élő nézetek alapján formálódtak). Szerepük jelentős lehet a jövőről való közös gondolkodás ösztönzésében.

Az első jelentősebb szcenárióépítést az EU-ról az 1990-es években az EU Bizottság kezdeményezte. Jövőkutatói lépésről lépésre szintetizálták a szakértői véleményeket. A munka két évig tartott, s arra törekedtek, hogy egyik szcenárió se legyen túlságosan rózsás vagy pesszimista. Mindegyik szcenárió hangzatos nevet kapott.

A „Diadalmas piac" szcenárióban az EU egy virágzó globális és globalizálódó piaci rendszer része, amelyben az amerikai szabályozott szabadpiaci modell dominál. Az EU intézményei ebben feloldódnak. A döntő szerep a nemzetközi társaságoké a liberalizált piacon. Éles verseny, csökkenő szociális ellátás és növekvő egyenlőtlenségek jellemzik a térséget, amelyik gyakorlatilag egész Európára kiterjed.

A „Száz virág" szcenárióban a döntő szerep a régióké és a helyi közösségeké. Az EU a lassú növekedéssel és a gazdasági labilitással küszködik. Súlyos költségvetési problémák jellemzik, s a közös politikákat aláásták a tagállamok belső gondjai. Az intézmények egyre gyengébbek és hatékonyságuk alacsony. A tagállamok közötti egyenlőtlenségek nőnek. Nem képes megfelelő mértékben integrálni az új tagokat, s nincs előrelépés a közös kül- és biztonságpolitikában.

A „Felelősség közös vállalása" szcenárió keretében a reformok sikeresen megvalósulnak, s hatékony közös politika, beleértve a kül- és biztonságpolitikát, segíti a fejlődést. A rendszerre növekvő mértékben jellemző a versengő korporativizmus és a sikeres EU-szintű gazdaságpolitikai koordináció. Az új tagokat és a szomszédokat bőkezű anyagi támogatás segíti.

Az „Alkotó társadalmak" szcenárió keretében erős társadalmi és politikai nyugtalanság és aktivitás jellemzi a

rendszert. Erősödik a globalizáció és a nemzetközi társaságok elleni fellépés. Szó sincs további bővítésről és mélyülésről.

A „viharos szomszédság" szcenárió súlyos problémákat valószínűsít a kontinens déli és keleti részén. Európa egyre kedvezőtlenebb helyzetbe kerül a globális versenyben. A gazdasági növekedés lassú. Jobboldali populizmus jellemzi a politikai életet. Nő a terrorizmus veszélye. Az emberek növekvő mértékben ostromállapotban élnek, s félelemmel tekintenek a jövőre. Polgárháborúkká terebélyesedő regionális konfliktusok, etnikai feszültségek és szervezett bűnözés jellemzik a világot. Az EU számára döntő kérdéssé válik a közös kül- és biztonságpolitika. Ebben néhány tagállam játszik meghatározó és ellenőrző szerepet, s az EU intézményeinek jelentősége egyre kisebb.

Egy újabb „szcenáriócsomagot" döntően észak-európai tudományos kutatók dolgoztak ki a Koppenhágai Jövőkutató Intézet keretében. A négy alternatívából álló tanulmányt 2003-ban publikálták. Az „Európa hálózat" szcenárió lényege az államok jelentőségének lassú „halványulása", a határok eltűnése és az európai népek integrálódása. Az „Európai állam" szcenárió egy szuperállam kialakulását valószínűsíti. „Az együttműködő nemzetállamok" szcenárió a jelenlegi viszonyok alapján folytatódó együttműködést vetíti előre. Ezek a szcenáriók sokban hasonlítanak az EU jövőkutatói által felvázoltakhoz. Jelentős újítása azonban a „Bomló Európa" szcenárió, amelynek a keretében a nemzeti különbségek és ellentétek számos központi területen leállítják az együttműködést. A szcenáriók természetesen mély elemzésből indultak ki, s számos kérdésre kerestek választ az egyes alternatívák bekövetkezésével kapcsolatban. Olyan kérdés is megfogalmazódott, hogy melyik szcenárió a legkedvezőbb a vezető hatalmaknak, a kis államoknak, az új tagoknak vagy a nemzetközi rendszernek.

Az EU jövőjéről, a közelmúltban szervezett nemzetközi vitában, a jelenlegi viszonyokból kiindulva két szcenáriót javasoltam az EU keretében és a nemzetközi rendszerben végbement eddigi változások, az átalakuló érdekviszonyok, a kibontakozó új politikai struktúra figyelembevételével. Az egyik szcenáriót a „konstruktőrök diadalának" neveztem. Ennek keretében az EU a hivatalos tervek és elképzelések alapján fejlődik. Lényegében sikeresen oldja meg a bővüléssel és mélyüléssel kapcsolatos feladatokat, s a kompromisszumok olyan közös érdekek alapján születnek, amelyek a globális versenyben alakulnak ki. Ezek között különösen fontos a nagy és bővülő belső piac, a közös valuta egyre fontosabb globális szerepe, a magasan képzett munkaerő és a tudásalapú társadalom kiépítését segítő K+F infrastruktúra. Európa mindezek nyomán a XXI. század közepére elsőrendű fontosságú globális hatalommá válik. Hagyományos kötelékei az iszlám világával, Afrikával és Eurázsia vezető hatalmával, Oroszországgal ebben nagymértékben segítik. Természetesen ennek az optimista szcenáriónak a megvalósulása esetén is nehéz problémákkal kell az EU-nak és tagállamainak megküzdenie. Ezek között a tagállamok fejlettségi szintkülönbségéből fakadó társadalmi, gazdasági és politikai problémák elsőrendű fontosságúak, s a jövő nagymértékben attól függ, mennyire lesz képes az EU a kohéziónak nevezett felzárkózást segíteni.

A másik szcenáriót „A la Carte Európának" neveztem, ami egy rugalmas keretet jelent. Ebben az azonos érdekű s egymáshoz földrajzilag közelebb eső tagállamok között szorosabb lesz az együttműködés. Néhány alapvető területen túlmenően, az államok maguk választják meg, hogy melyik közös projektben kívánnak részt venni. Különböző, tartósabb és ad-hoc jellegű koalíciók jönnek létre. Ebben a szcenárióban az EU szupranacionális elemei teret vesztenek az országokkal és a régiókkal szemben. A nagyobb államok erős lobbikként működnek, különösen költségvetési témákban, az újraelosztási folyamatban, a bővítésben és mélyítésben. E szcenárió megvalósulása esetén az EU jövője egyre bizonytalanabbá válna, s globális szerepe sem erősödne.

A szcenáriókban sok a közös következtetés, de igen jelentős eltéréseket is tartalmaznak, főleg az EU keretei közötti érdekviszonyok alakulásával kapcsolatban. Néhány, az európai jövő formálódásában különösen lényeges témára többségük felhívja a figyelmet: Ezek a következők:

– az európai integráció folyamatában semmi sem befejezett: keretei nem véglegesek, éppúgy nem végleges hatalmi helyzete és kompetenciája,

– nem elég konkrétak a folyamat céljai, s ezért sok kérdésben a fejlődés bizonytalan.

A szcenáriók alapján megfogalmazható a jövő szemszögéből három különösen fontos feladat:

– egy globális orientációjú európai politika kialakítása,

– a nemzeti és a közös érdekek jobb harmonizálása,

– az államok gyorsabb és látványosabb felzárkóztatása,

ami többdimenziós, bonyolult gazdasági, társadalmi, politikai, jogi, institucionális, kulturális és lélektani folyamat.

A felzárkózás esélyei

Az EU Szerződés, mint ismeretes, felhatalmazta a szervezetet, hogy „mozdítsa elő a gazdasági teljesítmény magas fokú konvergálódását, az életnívó emelését és az élet minőségének javítását, a gazdasági és társadalmi kohéziót és a szolidaritást a tagállamok között, csökkentse a különbségeket a különböző régiók között a fejlettségi szintben, s a kedvezőtlen helyzetben lévő térségek elmaradottságát, beleértve a falusi körzeteket is".[1]

A tapasztalatok szerint a felzárkózás az EU keretében nem automatikus, amely a liberalizált piac és a viszonylagos elmaradottságból adódó gyorsabb fejlődést lehetővé tevő tényezők hatására magától is végbemegy. Nem azonos a felzárkózás a versenyképesség növelésével sem. Az EU kritérium egyébként sem az, hogy az integráció hatására az adott ország legyen versenyképes. A formula a következő: rendelkezzék az ország olyan kapacitással, hogy megfelelően szembenézzen az EU-n belüli versennyel és a piaci erőkkel.

A felzárkózással kapcsolatos történelmi tapasztalatok Európa keleti részén nem voltak a XX. században kedvezőek. Erre utal a következő táblázat, amely az OECD szakértői által kimunkált, 1990-es dollárban kereskedelmi árfolyamon számított adatokra épül:

	1900	2000
12 nyugat-európai ország az EU 15-ből	3077	19 806
7 kelet-európai ország	1438	6027
Oroszország	1237	4351
Magyarország	1682 /69%/	7434 /38%/
Románia	1415 /58 %/	3002 /15%/
Világ	1262	6012

Az EU-tagság önmagában sehol sem volt garancia a sikeres felzárkózásra. Lényeges belső és külső gazdaságpolitikai ösztönzők kellettek a felzárkózáshoz. A legfontosabb az olyan gazdaságpolitika volt, amelyik tartós és viszonylag magas növekedési ütemet tesz lehetővé. A hosszú távú és kumulatív társadalmi, gazdasági és kulturális folyamatokat az EU-támogatás adott fejlődési szakaszban sokoldalúan segítette.

A sikeres konvergálódás esetei az EU-ban arra utalnak, hogy a támogatásnak tartósnak és jelentősnek kell lennie ahhoz, hogy érdemben segítse a nemzeti erőfeszítések hatékonyságát. Ez a feltétel különösen az olyan közepesen fejlett országokban lényeges, amelyekben a belső tőkefelhalmozás szintje alacsony.

Írországban a felzárkózás sikere az agresszív innovációs politikára épült (képzés, intézményfejlesztés, külföldi befektetések), ezen kívül néhány olyan tényező összhatásának köszönhető, amelyek aligha másolhatók: angol nyelvismeret, igen kedvező földrajzi elhelyezkedés a globális kapcsolatok szemszögéből, igen kedvező USA-kapcsolatok. Igen jelentős volt az EU által biztosított támogatás.

Görögország, Portugália és Spanyolország esetében az intézmények adaptációja, a makrogazdasági stabilizáció, a szerkezeti reformok, a kereskedelem liberalizálása és a külföldi tőkebefektetések számára kialakított kedvező feltételek segítették a felzárkózást. Jelentős szerepet játszott felzárkózásukban a Közös Piacon, majd az EU-n belüli kedvező konjunktúra és a jelentős külső támogatás is. Megjegyzendő, hogy ezek az országok a nemzetközi piacgazdaság részei voltak korábban is.

Ami az új tagokat illeti, a felzárkózási folyamat még optimális külső és belső feltételek esetén is több évtizedet igényel. Egyre kevésbé számíthatunk a világgazdaságban nemzeti gazdasági csodákra vagy új „tigrisekre", amelyek képesek nagyot ugrani. A közgazdaságtudomány utólag jól meg tudta magyarázni ezeket a csodákat. Lehet is tanulni belőlük, pozitív és negatív értelemben egyaránt. Ezek sikeres reprodukálása azonban aligha képzelhető el.

A következő táblázat a XXI. század elején karakterisztikus szakadékokat jellemez a fejlettségi szint tekintetében. (Az adatok vásárlóerő-paritáson, egy főre számított Bruttó Nemzeti Termék statisztikák alapján készültek.) Az adatok a feladatok nagyságára utalnak általában, s különösen a mezőgazdaságban.

Az új közép- és kelet-európai EU-tagországok és a régi tagok közötti különbségek nemcsak a fejlettségi szint tekintetében lényegesek. Igen jelentős szerkezeti problémákat kell megoldaniuk, beleértve intézményeik fejlesztését.

[1] European Commission, Enlargement Strategy Paper, Brussels, 2001.

Országok	Egy főre számított BNT az EU 15-átlag %-ában, 2000-ben	Új érték egy mezőgazdasági dolgozóra számítva az EU 15 átlag %-ában 2000-ben	Egy főre számított BNT az EU 25 átlag %-ában 2004-ben
Bulgária	24	8	32
Cseh Köztársaság	60	16	65
Észtország	38	9	48
Lengyelország	39	5	47
Lettország	29	7	43
Litvánia	29	8	48
Magyarország	52	14	61
Románia	27	9	32
Szlovákia	48	n. a.	56
Szlovénia	71	94	77

Forrás: European Commission, Joint Research Centre, Brussels, 2001, Eurostat alapján számítva, 2005, World Bank, 2005.

Olyan közepesen fejlett országok, amelyek csak az elmúlt másfél évtizedben lettek a nemzetközi piaci rendszer részei, lényeges társadalmi és politikai problémákkal is találkoznak egy olyan szervezetben, amelyre egyebek között az éles verseny jellemző. Vannak természetesen kedvező adottságaik is, egyebek között például a viszonylag jól képzett munkaerő, az ipari tapasztalatok, esetenként a földrajzi adottságok. A felzárkózással összefüggő megoldandó feladatok hatalmasak, újak, s időben elég koncentráltak.

Viszonylag rövid idő alatt kell jelentős szervezeti változásokat végrehajtani a nagy nemzeti elosztási rendszerekben, az oktatási rendszerben, az egészségügyben és a szociálpolitikában. Át kell alakítani s a regionális szerkezethez igazítani az államigazgatást. Különösen nehéz feladatok várnak megoldásra, amint ez a fenti táblázatból is kitűnik, az agrárszektorban, a vidék fejlesztésében. Gyorsítani kell az ipar és különösen az energiaszektor modernizációját. Hatalmasak a fejlődés ökológiai fenntarthatóságával és az infrastruktúra fejlesztésével kapcsolatos tennivalók. Mindezeken felül meghatározott részt kell vállalni az EU közös feladataiból.

Nemzeti keretek között döntő mértékben a politikai elit bölcsességétől és alkotóképességétől függ, hogy adottságaikat mennyire lesznek képesek a sikeres gazdasági teljesítmény érdekében mozgósítani a következő évtizedekben. A sikeres teljesítmény alapvető komponense az ország új jövedelemtermelő képessége és olyan elosztási rendszer, amelyik hozzájárul a lakosság helyzetének javulásához is. Állandó, célorientált dialógusra és együttműködésre van szükség a politikai élet fő szereplői között azokban az intézményekben, amelyek a döntések szemszögéből meghatározó fontosságúak. Olyan intézményi környezetet kell teremteniük és fenntartaniuk, amelyik racionális, egyszerű, áttekinthető, olcsó és hiteles, s a lakosság többségének bizalmát élvezi.

Közgazdasági szempontból olyan makrogazdasági politikára van szükség, amely megfelel az ország fejlettségi szintjének, képes a felzárkózási folyamathoz szükséges fenntartható és gyors gazdasági növekedést támogatni, és megfelelő környezetet biztosít a vállalkozások fejlődése számára.

Az, hogy a közvetlen külföldi tőkebefektetések milyen feltételek mellett segítik a felzárkózást, jórészt attól függ, hogy milyen alapon specializálják az országokat: alacsony értéktermelő tevékenységekre, közepes fejlettségű iparágra vagy a fejlettebb termelő, ill. szolgáltató tevékenységekre. Természetesen az is fontos kérdés, hogy mennyi új tőkét visznek be és mennyit visznek ki az adott országból, mennyiben integrálják a nemzeti vállalkozókat, s milyen béreket fizetnek.

A felzárkózás üteme és sikere végső soron döntő mértékben függ attól, hogy az EU mennyire lesz hajlandó és képes ennek folyamatát elősegíteni, s mennyire teljesíti a vállalt kötelezettségeit. A szükségleteket és a megoldandó feladatok nagyságát figyelembe véve azonban világos, hogy az EU-támogatás, a kohéziós vagy a strukturális programok csak akkor tudják érdemben segíteni a felzárkózást, ha megfelelő változások történnek a költségvetésének méreteiben, szerkezetében s a programok adminisztrációjában. Sokkal nagyobb mértékben kellene figyelembe venni az új tagok szükségleteit és lehetőségeit, például a szükséges helyi hozzájárulással kapcsolatban. Egyértelmű az is, hogy közösen kialakított, értelmes, racionális és hosszú távra előretekinteni képes nemzeti és európai politika nélkül nő a kevésbé optimista szcenáriók valószínűsége.